

Rapport 2008:128

Arkeologisk förundersökning

Äldre gatunivåer och telekablar vid Stora Torget i Vadstena

RAÄ 21

Stora Torget, Storgatan och Nygatan
Vadstena stad och kommun
Östergötlands län

Marie Ohlsén

ÖSTERGÖTLANDS LÄNSMUSEUM
AVDELNINGEN FÖR ARKEOLOGI

Äldre gatunivåer och telekablar vid Stora Torget i Vadstena

Innehåll

Sammanfattning	2
Inledning	4
Områdesbeskrivning	4
Syfte	4
Metod	5
Resultat och tolkning	5
Slutsatser	6
Referenser	6
Tekniska uppgifter	7
Bilaga 1. Ritningar	8

*Omslagsbild: Schakt 1 sett mot öster.
Foto Marie Skoglund (Ohlsén), Östergötlands länsmuseum.*

Ö S T E R G Ö T L A N D S L Ä N S M U S E U M
A V D E L N I N G E N F Ö R A R K E O L O G I

Box 232 • 581 02 Linköping • Tel 013 - 23 03 00 • Fax 013 - 12 90 70
info@ostergotlandslansmuseum.se • www.ostergotlandslansmuseum.se

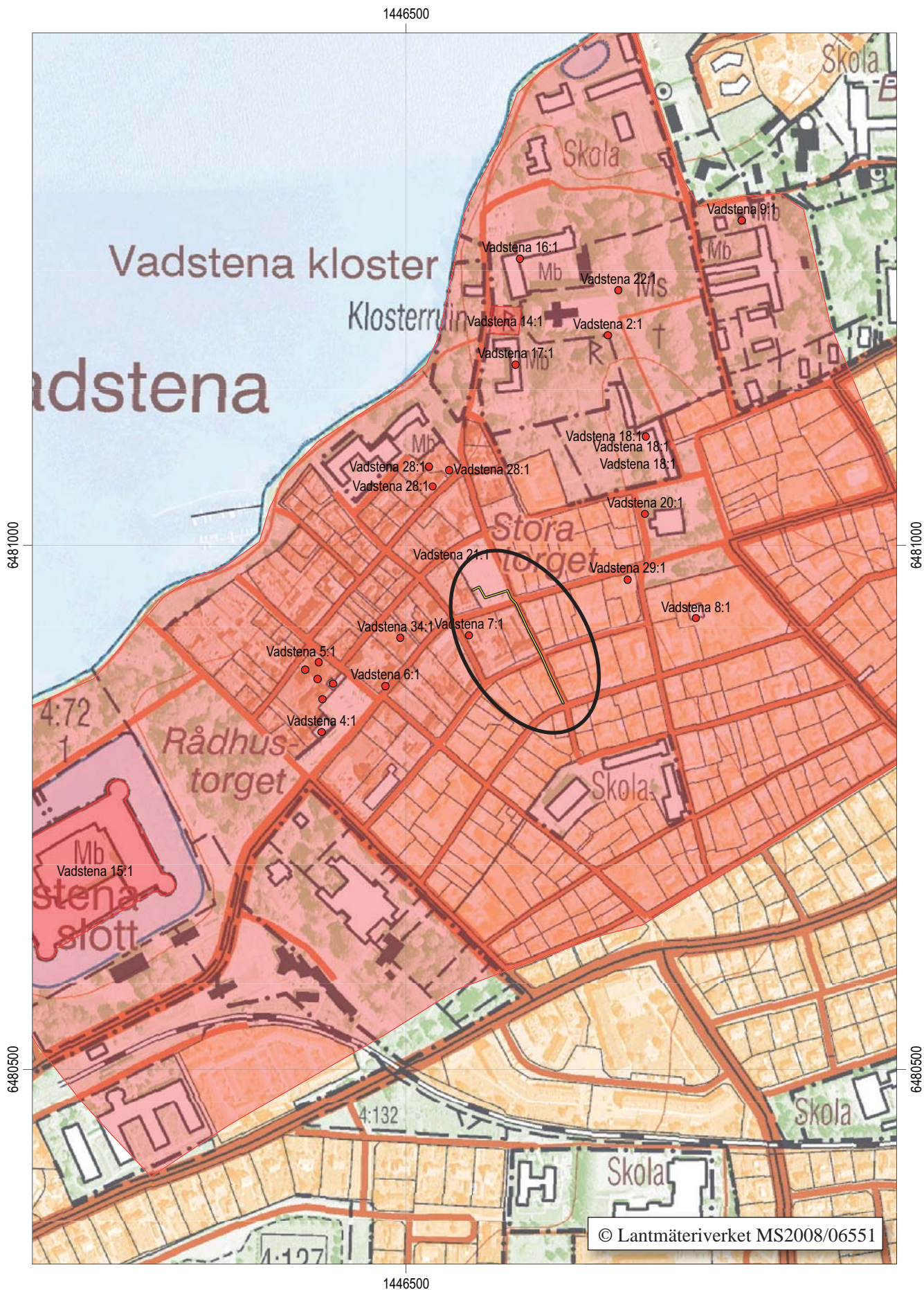
Sammanfattning

Östergötlands länsmuseum utförde under juni 1996 en arkeologisk förundersökning i form av en antikvarisk kontroll vid Stora Torget i Vadstena. Undersökningen föranleddes av nedläggningar av nya telekablar vid Stora Torget samt i Nygatan och Storgatan i den centrala delen av staden. Den totala sträcka som undersöktes uppgick till ca 75 m. Schaktbredden var ca 0,4 m medan schaktdjupet uppgick till ca 0,6 m.

Vidundersökningarna påträffades främst kulturlager och arkeologiska lämningar från efterreformatorisk tid, så som olika stenläggningar och gatunivåer. Ett mindre fyndmaterial insamlades också i samband med undersökningen. Detta material tycks i sin helhet kunna dateras till 1600- och/eller 1700-talet.

Marie Ohlsén
avdelningschef

Figur 2. Utdrag ur digitala Fastighetskartan, blad 084 69, med undersökningssträckan markerad. Skala 1:5 000.

Inledning

Östergötlands länsmuseum utförde under juni 1996 en arkeologisk förundersökning i form av en antikvarisk kontroll vid Stora Torget och intilliggande gator i centrala Vadstena. Arbetet omfattade schaktningar i befintlig gatu- och tomtmark belägen inom RAÄ 21, Vadstena medeltida stadsområde.

Arbetet föregicks av ett beslut från Länsstyrelsen i Östergötlands län. Uppdragsgivare var Telia AB, vilka även svarade för de arkeologiska kostnaderna. Ansvarig för fältarbetet och rapportarbetet var Marie Skoglund.

Områdesbeskrivning

Det aktuella området är beläget inom RAÄ 21, Vadstena medeltida stadsområde. I staden fanns under medeltiden ett flertal olika kapell och kyrkor, där Birgittinernas klosterkyrka från 1400-talet är den mest kända. Dessutom fanns i staden S:t Pers kyrka, omtalad första gången år 1346. Mellan S:t Pers kyrka i öster och Rådhusorget i väster löper Storgatan, under äldre tider stadens "allmänningsgata". I sitt allra äldsta skede sträckte sig sträckte sig stadens vall/grop i eller intill Storgatans nuvarande sträckning (Hasselmo 1982). Storgatan har vid flera andra tillfällen varit föremål för arkeologiska undersökningar, varvid det framkommit bland annat en rad kulturlager och stenpackningar m m (Lindgren-Hertz 1993; Tagesson

1997). Även Nygatan har undersökts arkeologiskt. I samband med dessa undersökningar iaktogs minst tre olika gatunivåer samt kulturlager under den nuvarande gatan.

Stora Torget anlades under 1640-talet. Rester efter två medeltida stenbyggnader, timmer som ingått i en rustbädd för en äldre byggnad samt en stenvägg av kullersten har påträffats på torget och i dess omedelbara närhet (Hasselmo 1982). Vid tiden för upprättandet av Eekboms stadskarta år 1705 hade alltså Stora Torget funnits i omkring 60 år. Torget, liksom de delvis bebyggda kvarteren runt detta, är på kartan väl synligt. Delar av den bevarade äldre bebyggelse som ännu kan ses runt Stora Torget kan ha ett medeltida ursprung.

Syfte

Syftet med den arkeologiska förundersökningen, som genomfördes i form av en antikvarisk kontroll, var att se till att fast fornlämning i form av text kulturlager och murverk kom till så pass liten skada som möjligt vid schaktningarna. De lämningar som framkom skulle dokumenteras avseende karaktär och omfattning samt om möjligt dateras.

Det är betydelsefullt för förståelsen av Vadstenas historia att fastställa den bebyggelsemässiga utvecklingen i stadens olika delar. Tidigare undersökningar inom kv Trädgårdsmästaren har visat på en förekomst

Figur 3. Utsnitt ur karta över Vadstena år 1705 av Johan Eekbom med undersökningssträckan markerad. Skala 1:2500.

av en enklare trähusbebyggelse, sannolikt delar av olika stadsgårdar (Hasselmo 1982). Någon säker avgränsning av dessa lämningar har dock inte kunnat göras. Inte heller har frågor kring de olika stadsgårdarnas relativa ålder och eventuella platskontinuitet kunnat besvaras inom ramen för tidigare undersökningar. Det aktuella schaktet bedömdes därför kunna lämna viktig kompletterande information avseende den bebyggelsemässiga utvecklingen på platsen.

Metod

Den arkeologiska förundersökningen genomfördes i form av en antikvarisk kontroll i samband med schaktningen för teleledningen. Schaktet grävdes med maskin på så sätt att asfalten och de påförda bärlagren av sand schaktades bort. Då kulturlager påträffades vid behov handgrävning. Sammanlagt berörde ingreppet en sträcka av ca 75 m. Schaktbredden var ca 0,6 m och schaktdjupet ca 0,4 m. De föremål som bedömdes vara av arkeologiskt intresse tillvaratogs och relaterades stratigrafiskt. Ingreppen och de påträffade lämningarna dokumenterades genom fotografering och inmätning. Flera schakt- och profilritningar över de påträffade lämningarna upprättades också. Dokumentations- och fyndmaterialet förvaras i väntan på beslut om fyndfördelning på Östergötlands länsmuseum.

Resultat och tolkning

Den 75 m långa sträcka med schakt som grävdes i Stora Torget, Storgatan och Nygatan var inte helt rak och sammanhängande, utan var uppdelad på fem mindre delsträckor (figur 4).

Schakt 1 grävdes från huskroppen i väster och över körbanan in på Stora torget. I schaktet påträffades endast en stenläggning bestående av ca 0,2-0,5 m stora stenar, vilka påträffades högt upp i lagren och därför kan ha utgjort en äldre gatunivå från 1800- eller 1900-talet.

I schakt 2 på Stora Torget påträffades inga tydliga arkeologiska anläggningar förutom två nivåer med stenläggningar. De två nivåerna var särskilt tydliga mellan ca 3 och 6 m. Den övre nivån (Lager 2) påträffades, liksom stenläggningen i schakt 3, förhållandevis högt upp i kulturlagren och kan av denna anledning möjligtvis dateras till 1800- eller 1900-talet. Den nedre, äldre, nivån (Lager 5) bestod av ca 0,05-0,1 m stora stenar. I dateringen av denna stenläggning är därför fynden från lager 7, ett raseringslager innehållande bland annat tegelkross och fragment av kalkbruk, till stor hjälp. Detta lager kan ha avsatts på platsen då man rivit en närliggande byggnad. Eftersom raseringslagret (Lager 7) även innehöll fynd av bland annat ben och delar av trefotsgrutor bör raseringslagret kunna dateras till perioden ca 1600-1800 och stenläggningen (Lager 5) kan därför knappast vara särskilt mycket äldre.

Figur 4. De fem schaktens placering vid Stora Torget i Vadstena, röd markering är profilritning, grön markering är planritning. Skala 1:400.

I schakt 3 förekom åter den ytligt liggande stenläggningen från 1800- eller 1900-talet, här kallad Lager 9. Inom denna delsträcka syntes tydligt, vid ca 10-12 m, att det i stenläggningen förekom kantsten. Denna var något upphöjd och visade att det på platsen förekommit en trottoar under 1800- eller 1900-talet. I övrigt förekom inom delsträckan två kulturlager (Lager 4 och 11) vilka båda innehöll rikligt med tegel och kalkbruk. Möjligtvis skall de båda lagren därför tolkas som raseringslager. Profilerna i schakt 3 var annars störda av ett antal moderna nedgrävningar (Lager 5 och 6).

I schakt 4, vilket löpte tvärs över Storgatan, påträffades flera olika äldre nivåer av denna, en gång så pass viktiga, gata. Lager 14 utgjordes av en stensatt gatunivå med ca 0,05-0,10 m stora kullerstenar. Denna nivå kan sannolikt dateras till 1800- eller 1900-talet. Längre ned i marken förekom även de båda träflislagren 6 och 13. Dessa båda lager är sannolikt att betrakta som utfyllnadslager på den äldre gatan. Gatorna kunde förr i tiden vara mycket leriga och det var därför inte ovanligt att dessa fylldes ut med tjocka lager av bark och träflis. Sådana lager påträffas bland annat ofta i Söderköping. I det nedersta lagret under Storgatan som kom att beröras av ingreppet påträffades en stenläggning (Lager 8), sannolikt en äldre gatunivå som skall dateras till 1600-1700-tal. Längre ned i marken kan dock även medeltida nivåer av denna centrala gata genom Vadstena fortfarande förekomma. Under trottoaren i norr var lagren dessvärre till stor del utschaktade som en följd av att det här förekom en modern nedgrävning för en elkabel (Lager 10).

I schakt 5 påträffades bland annat en koncentration av ett antal större stenar mellan ca 24-28 m. Stenarna påträffades i det bruna och något feta kulturlager 3 vilket även innehöll en del kalkstensflis. Stenarna har sannolikt utgjort syllstenar till ett hus från 1600- eller 1700-talet och kalkstensfragmenten kan möjligtvis komma från samma byggnad.

Slutsatser

Ett flertal olika kulturlager och arkeologiska lämningar påträffades alltså i de fem schakten. De flesta lämningarna som framkom i schakten är sannolikt från efterreformatorisk tid och kan dateras till 1600- och/eller 1700-talet. Det faktum att de medeltida kulturlagren inte nåddes berodde till största delen på det förhållandevis grunda schaktdjupet, vilket inte översteg 0,6 m. De medeltida lagren i denna del av Vadstena uppträder oftast först på ett djup av ca 1 m under den nuvarande marknivån. Det påträffade fyndmaterialet indikerar också mycket riktigt att de medeltida lagren inte nåddes vid ingreppet. Fynden består nämligen till största delen av fragment från trefotsgrytor, bitar av glasbuteljer och fönsterglas, en fyndsammansättning som indikerar att de undersökta lagren bör kunna dateras till 1600- och/eller 1700-talet och senare.

Då lagren inte grävdes ända ned i botten kan medeltida kulturlager och/eller huslämningar ännu förekomma under de berörda gatorna och kvarteren på ett något större djup.

Referenser

- Hasselmo B. 1982. *Vadstena. Medeltidsstaden*, nr. 36. Rapport. Riksantikvarieämbetet och Statens Historiska Museum. Stockholm.
- Lingren-Hertz L. 1993. Arkeologisk förundersökning. *Storgatan 27-29*. Vadstena stad och kommun. Östergötland. Riksantikvarieämbetet. UV-Öst. Linköping.
- Tagesson G. 1997. Arkeologisk förundersökning. *Stora Torget – Storgatan – Helgeandsgatan*. Vadstena stad och kommun. Östergötland. Rapport 1997:21. Riksantikvarieämbetet. UV-Öst. Linköping.

Tekniska uppgifter

Gata	Stora Torget, Storgatan och Nygatan
Stad	Vadstena stad
Kommun	Vadstena
Län och landskap	Östergötland
Fornlämningsnr	RAÄ 21
Ekonomiska kartans blad	084 69 (8E 6j Vadstena)
Koordinater	X6480967, Y1446607
Koordinatsystem	RT90 2,5 gon V
Typ av undersökning	Arkeologisk förundersökning i form av antikvarisk kontroll
Länsstyrelsens handläggare	Jan Eriksson
Länsstyrelsens dnr	220-332-96
Länsmuseets dnr	58/96
Länsmuseets kontonummer	Ä6170
Uppdragsgivare	Telia AB
Kostnadsansvarig	Telia AB
Projektledare	Marie Skoglund (Ohlsén)
Personal	Viktoria Björkhager
Fältarbetstid	Juni 1996
Undersökt sträcka	Ca 75 löpmetrar
Foto filmnr.	Endast svartvita fotografier
Fynd	Fynden tillvaratogs ej
Analyser	-
Grafik	Lasse Norr
Renritning	Lasse Norr
Grafisk form	Lasse Norr
Dokumentationsmaterialet förvaras på Östergötlands länsmuseum.	
Ur allmänt kartmaterial	© Lantmäteriverket MS2008/06551
ISSN 1403-9273	Rapport 2008:128 © Östergötlands länsmuseum

1

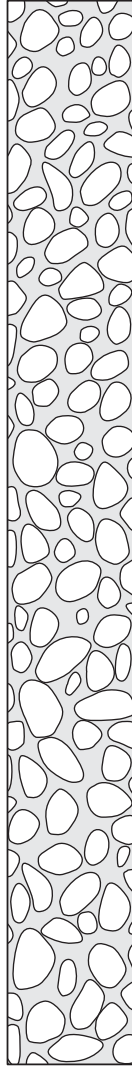
2

3

4

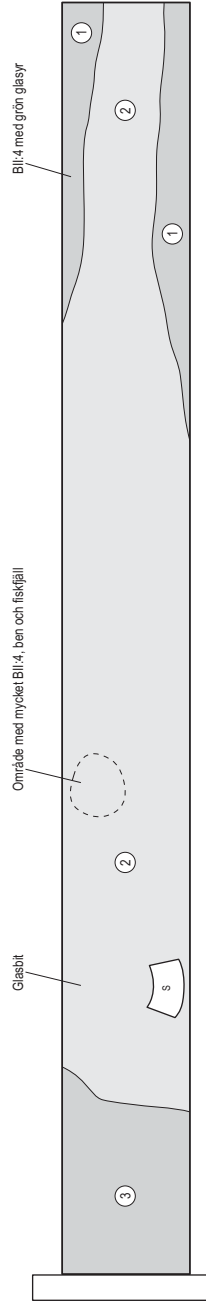
5

6m

Bilaga 1. Ritningar

*Då ritningarna är förminskade
är skalan ca 1:30.*

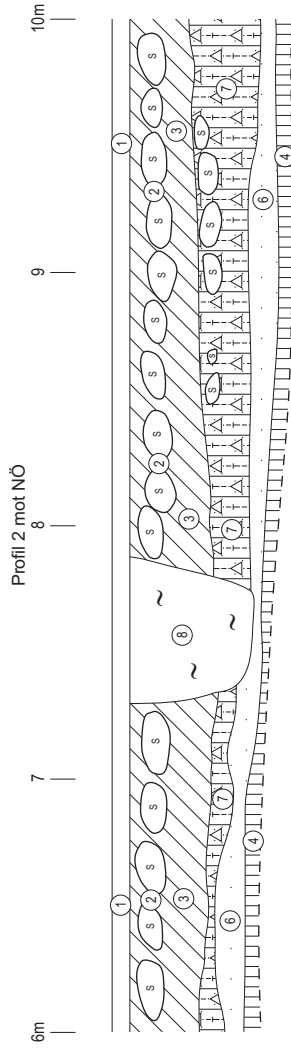
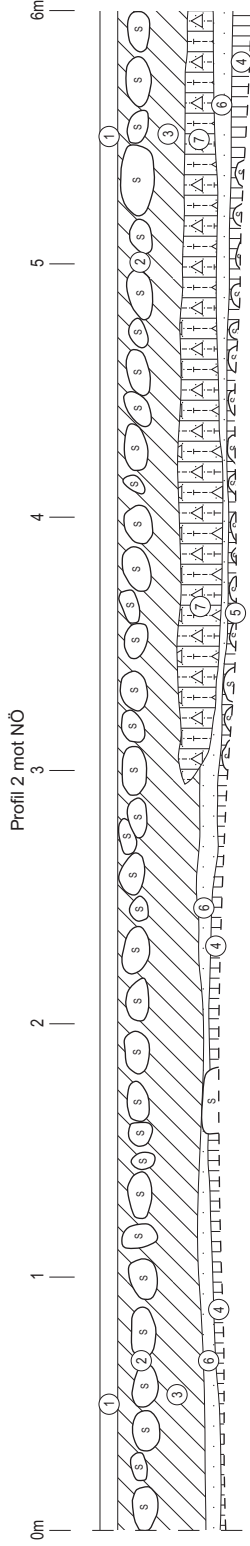

Stora Torget, Nygatan, Storgatan
 Vadstena stad och kommun, Ög
 RAA 21
 Planritning, schakt 1
 Skala 1:20
 Dnr 58/96
 1996-09-16 Marie Skoglund (Ohlsén)
 Renritning Lasse Norr

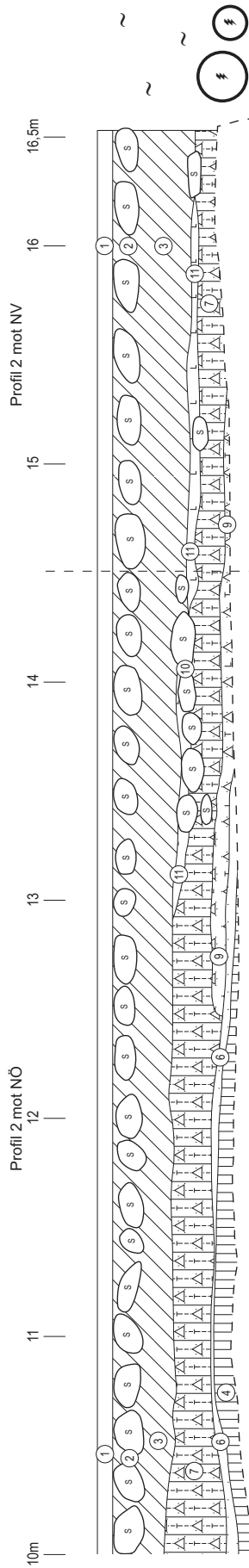

Dnr 58/96:21

Hörn mot schakt 1

- 1 Asfalt.
- 2 Stenläggning för torget.
- 3 Sättsand.
- 4 Kulturlager. Mörkbrunt, innehåller tegelflis, kalk, ben och enstaka kol.
- 5 Stenläggning. Kalk- och natursten, upp till 0,10 m, men mest ca 0,05 m.
- 6 Sandlager. Sjöstrandsand.
- 7 Raseringslager. Ljusbrunt, rörigt, grusigt, sandigt. Innehåller tegelkross, Bll:4, kalkbruk och småsten.
- 8 Störning. Nedgrävning.
- 9 Raseringslager. Innehåller rikligt med småsten, kalkbruk och tegel.
- 10 Stenläggning.
- 11 Lerlager.

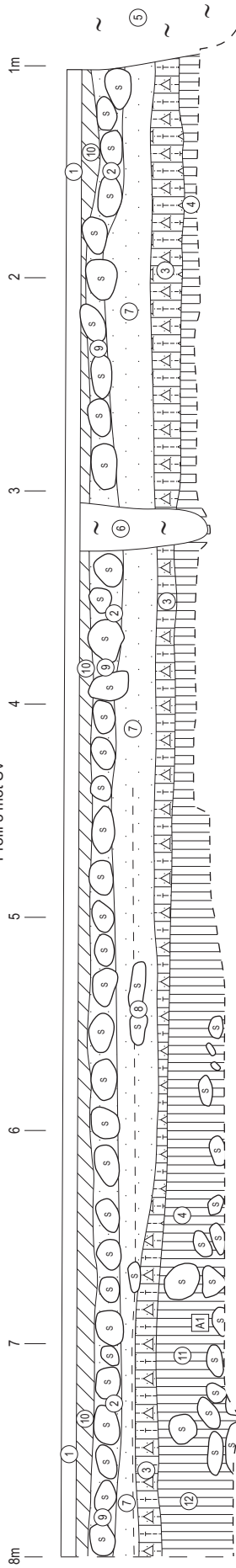
Stora Torget, Nygatan, Storgatan
Vadstena stad och kommun, Ög
RAÅ 21
Profilirning, schakt 2, 0 - 16,5 m
Skala 1:20
Dnr 58/96
1996-06-19 Marie Skoglund (Ohlisen)
Remritning Lasse Norr

Dnr 58/96:31

Hörn mot schakt 4

Profil 3 mot SV

- 1 Asfalt.
- 2 Sättsand.
- 3 Reseringslager. Ljusbrunt. Innehåller mycket tegel, kalkbruk och kalkkross.
- 4 Kulturlager. Mörkbrunt, lerigt. Innehåller mycket småsten, tegel, kalkkross, ben och enslaka kol.
- 5 Störning. Elschakt.
- 6 Störning.
- 7 Sättsand. Ljust, mörkare ner till.
- 8 Ev rester av äldre stenläggning?
- 9 Fyllnadslager. Torgniva.
- 10 Kulturlager. Strimmigt ljusbrunt och gult. Liknar L4 men mindre tegel.
- 11 Kulturlager. Liknar L11 men lerigare och gråare och med inslag av sandlinser. Innehåller tegel och kalkbruk.
- 12

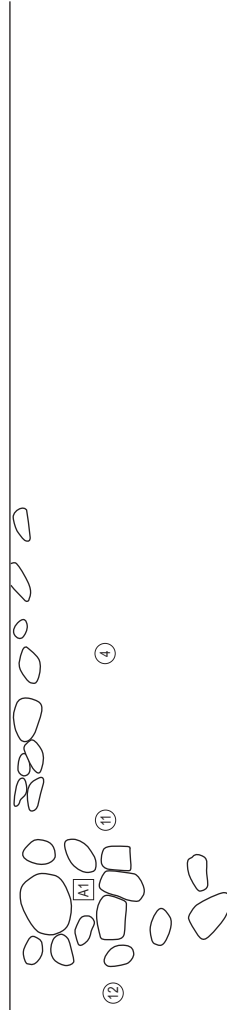
4m

5

6

7

8m

A1 Stenpackning. Husgrund? Rester efter gata?
Annan stenläggning?

Stora Torget, Nygatan, Storgatan

Vadstena stad och kommun, Ög
RAÅ 21

Profil- och planritning, schakt 3, 0 - 8 m

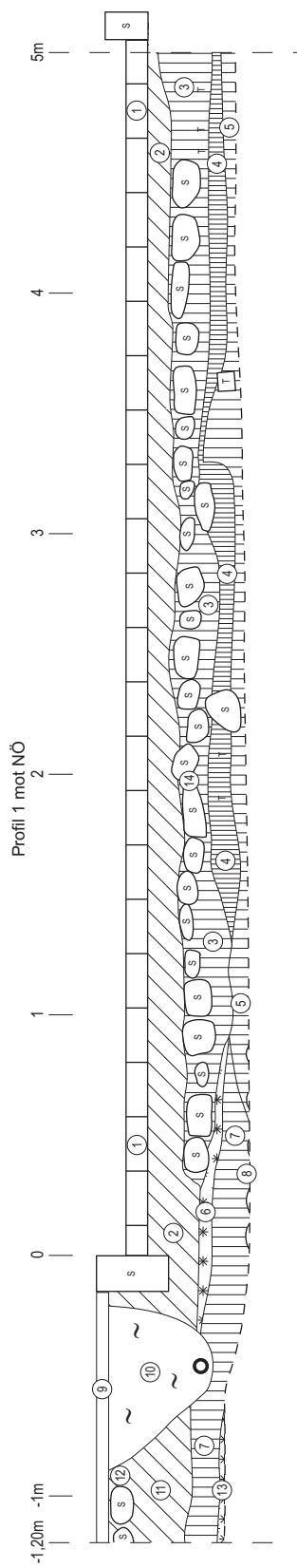
Skala 1:20

Dnr 58/96

1996-06-19 Marie Skoglund (Ohlsén)

Renritning Lasse Norr

- 1 Gatabeläggning, nuvarande. Fyrkantsten.
- 2 Fyllnadslager. Sättsand med inslag av makadam.
- 3 Kulturlager. Gråaktigt, grusigt, sandigt. Innehåller tegel och kalkbruk.
- 4 Kulturlager. Fett, mörkt, brunt. Innehåller sot, kol, träflis, tegel, kakbruk och ben.
- 5 Kulturlager. Grått, mycket lergit. Innehåller kalkkross i mängd, tegel och ben.
- 6 Träflislager. Innehåller mycket spik. Golv?
- 7 Kulturlager. Liknar L4 och L5, men renare. Innehåller lite kalk- och tegelsmul.
- 8 Stenläggning. Gatunivå?
- 9 Asfalt.
- 10 Störning. Nedgrävning för elkabel.
- 11 Fyllnadslager. Sättsand.
- 12 Stenläggning för torget.
- 13 Träflislager.
- 14 Stenläggning.

Stora Torget, Nygatan, Storgatan

Vadstena stad och kommun, Ög

RAÅ 21

Profilirning, schakt 4, 0-5 m

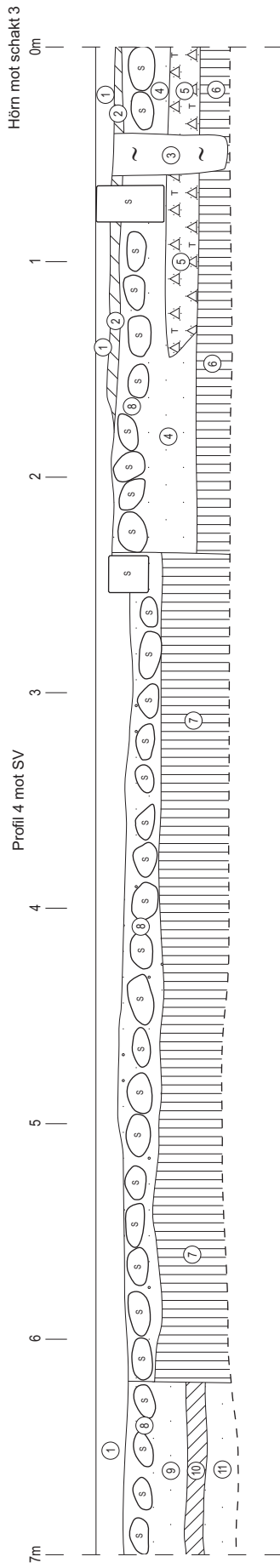
Skala 1:20

Dnr 58/96

1996-09-16 Marie Skoglund (Ohlsén)

Renritning Lasse Norr

- 1 Asfalt
- 2 Fyllnadslager. Makadam/tegel.
- 3 Störning.
- 4 Sättsand.
- 5 Rasningslager. Tegel och kalkkross.
- 6 Kulturlager. Lert. Innehåller enstaka kolbitar.
- 7 Kulturlager. Grusigt. Innehåller tegel, kalkkross, småsten och enstaka kolbitar.
- 8 Stenläggning i sand och grus.
- 9 Sättsand.
- 10 Omört lager. Gråbrunt. Innehåller småsten och enstaka tegel.
- 11 Sandlager. Fin sjöstrandsand.

Stora Torget, Nygatan, Storgatan

Vadstena stad och kommun, Ög

RAÄ 21

Profilirning, schakt 4, 0 - 7 m

Skala 1:20

Dnr 58/96

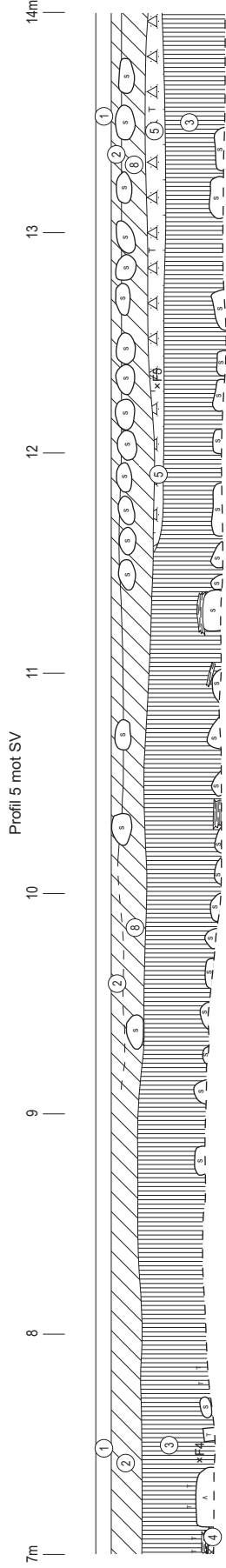
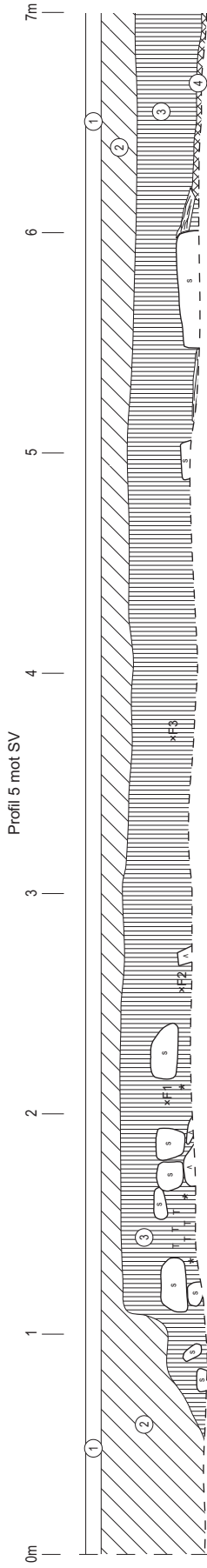
1996-06-19 Marie Skoglund (Ohlsén)

Renritning Lasse Norr

Dnr 58/96:51

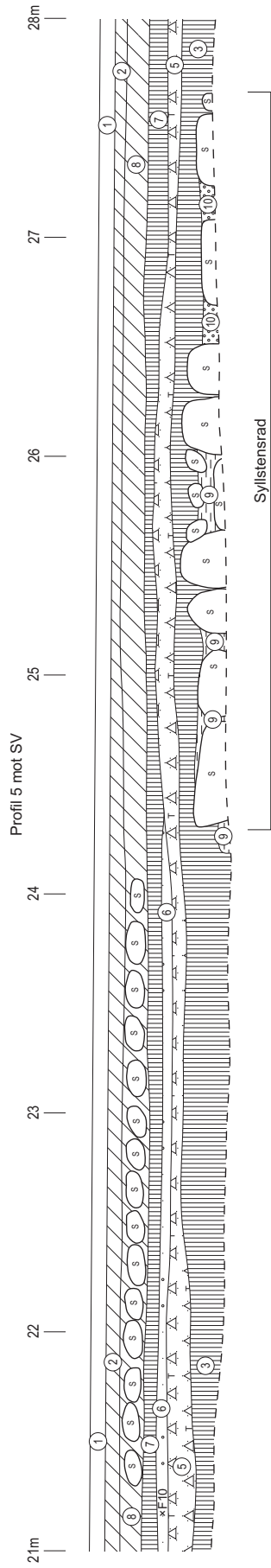
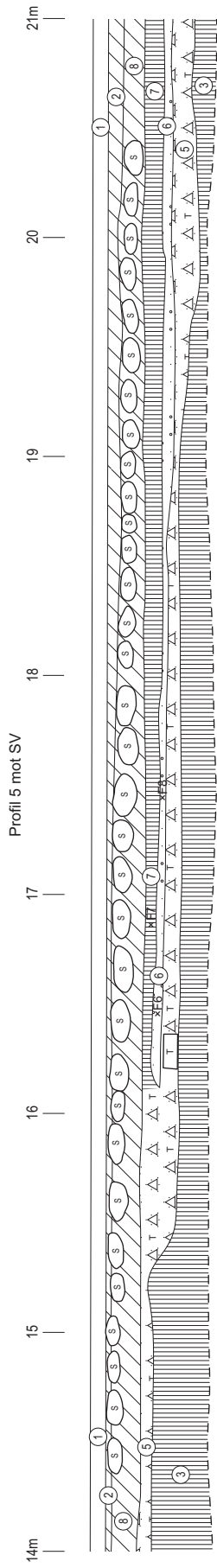
Hörnet
Hovslagaregatan/Nygatan

- 1 Asfalt
- 2 Fyllmassor. Grus och sand.
- 3 Kulturlager. Fett, brunt, innehåller keramik, tegel, ben, ensiaka kalkkross och lite träflis.
- 4 Brandlager.
- 5 Kalkbruks-/raseringslager. Innehåller tegel och buteljäs.
- 6 Sand-/gruslager. Innehåller småsten, slagg och ensiaka kol.
- 7 Liknar L3, men ljusare.
- 8 Sättsand.
- 9 Lera.
- 10 Gruslager.

Stora Torget, Nygatan, Storgatan
Vadstena stad och kommun, Ög
RAÅ 21
Profiltirning, schakt 5, 0-14m
Skala 1:20
Dnr 58/96
1996- Marie Skoglund (Ohlsén)
Remritning Lasse Norr

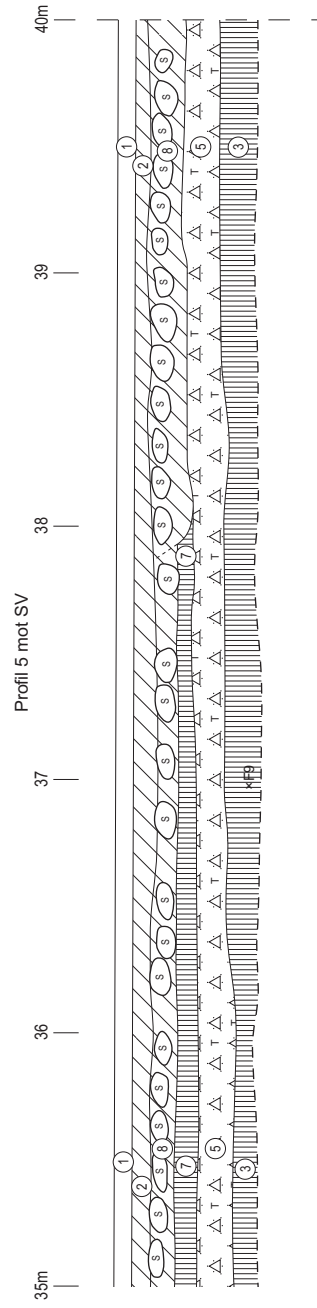
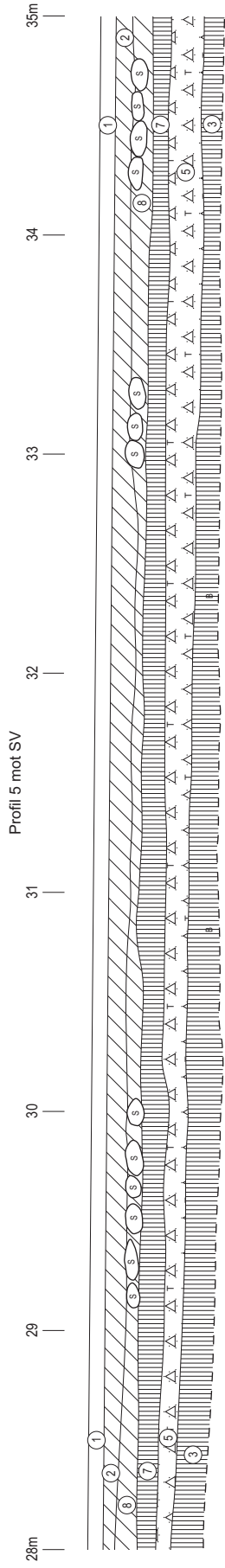

Syltensrad

Stora Torget, Nygatan, Storgatan
Vadstena stad och kommun, Ög
RAÄ 21
Profiltitning, schakt 5, 14-28m
Skala 1:20
Dnr 58/96
1996- Marie Skoglund (Ohlsén)
Renritning Lasse Norr

Dnr 58/96:53

Stora Torget, Nygatan, Storgatan

Vadstena stad och kommun, Ög
RAÅ 21

Profilirning, schakt 5, 28-40m

Skala 1:20

Dnr 58/96

1996- Marie Skoglund (Ohlsén)

Remritning Lasse Norr

Östergötlands länsmuseum utförde under juni 1996 en arkeologisk förundersökning i form av en antikvarisk kontroll vid Stora Torget i Vadstena. Undersökningen föranleddes av nedläggningar av nya telekablar vid Stora Torget samt i Nygatan och Storgatan i den centrala delen av staden. Den totala sträcka som undersöktes uppgick till ca 75 m.

Vidundersökningarna påträffades främst kulturlager och arkeologiska lämningar från efterreformatorisk tid, så som olika stenläggningar och gatunivåer. Ett mindre fyndmaterial insamlades också i samband med undersökningen. Detta material tycks i sin helhet kunna dateras till 1600- och/eller 1700-talet.